

שיעור 2: הטיעון ככלי חשיבה ושכנוע

המושג העיקרי שבו נעסוק בשיעור השני הוא מושג הטיעון. ננסה גם להבחין בין המושגים טיעון וטענה.

בכל אחד מהתרחישים שבהם עסקנו בשיעור הקודם הופיע למעשה טיעון.

הטיעון הוא קבוצת טענות אשר מיישגו מציג בפני שומעיו (או קוראיו) במטרה לשכנע אותם שטענה מסוימת היא מסקנה הגיונית משאר הטענות שהציג. (שאר הטענות הן ההנחות, או הנימוקים, או ההקדמות). לטיעון אנו נזקקים כאשר אנו מעוניינים להגיע למסקנה בלתי ידועה או שנויה במחלוקת ולהראות שהיא אמיתית.

באופן כללי, טיעון בנוי כך: (הנחה או מספר הנחות, או נימוקים), ולכן ... (מסקנה). באמצעות הטיעון אנו מגיעים למסקנה מסוימת מתוך מה שידוע לנו, או שאנו מנסים לשכנע אחרים בנכונות המסקנה. בספרי הלימוד, למשל, או בהרצאות המורה בשיעור, יש קטעים שהם לא רק תיאורי עובדות, אלא הם מובילים את התלמיד למסקנות החורגות מעבר לעובדות היבשות. קטעים אלו כוללים טיעונים.

מקרה אופייני נוסף שבו הטיעון תופס מקום מרכזי הוא הוויכוח.

מה ההבדל בין ויכוח ענייני להתנצחות?

הטיעון ההגיוני משמש אמצעי חשוב בוויכוח ענייני, אינטלקטואלי, תרבותי, הוגן, אשר לא נועד להוכיח עליונות או להכריז על מנצח; הוא נועד לנסות לשכנע לקבל מסקנה הגיונית, שתהיה מוסכמת על כל הצדדים, לתועלת כולם. אדם שמנסה לשכנע אותך במשהו באמצעים הגיוניים מנסה לטעון שהיות שההנחות שמהן הוא יוצא הן נכונות או מקובלות, והן מובילות, בדרך הגיונית, למסקנה - יש לקבל את המסקנה.

הנטייה הטבעית שלנו (במיוחד אצל ילדים, וגם אצל פוליטיקאים, עורכי דין וסוחרים!), היא להתנצח על-מנת לנצח; לשם כך אנו מגייסים את כל האמצעים האפשריים. אם המטרה היחידה היא לנצח בוויכוח, הרי כל האמצעים כשרים: אפשר לשקר, להערים על היריב ולהטעות אותו. גם במלחמה יש כללים וסייגים (אסור, למשל, לירות בשבויים, או באוכלוסייה אזרחית). לא כל שכן בוויכוח ענייני שאיננו מלחמה, שהאמצעים הכשרים

היחידים שלו הם טיעונים הגיוניים.

ואמנם, תנאי הכרחי לוויכוח פורה הוא שכל הצדדים יוצאים מתוך **הנחות שהן מוסכמות** על כולם, ולא - הוויכוח יהיה עקר. אם הטוען יוצא מהנחות כאלה וטיעונו בנוי על-פי הכללים ההגיוניים, אשר גם הם מוסכמים על כל הצדדים, תהיה הסכמה בין המתווכחים גם לגבי המסקנה. לכן יש להתחיל דיון או ויכוח בחיפוש אחר הדברים המוסכמים. בוויכוח ענייני המתווכח ינסה אמנם לשכנע את זולתו, אולם הוא יהיה גם מוכן להשתכנע.

טענות וטיעונים

על מנת לאפיין במדויק את מושג ה**טיעון**, יש להבחין בינו לבין מושג ה**טענה**. טענה מובעת במשפט המתאר דבר-מה, למשל: (1) "היום ירד גשם"; (2) "השמש זורחת במזרח"; (3) "יש לי כאב ראש"; (4) "חתולים נובחים"; (5) תל-אביב היא בירת טורקיה". טענות 1 ו-3 יכולות להיות אמיתיות או שקריות. טענה 2 היא אמיתית ואילו טענות 4 ו-5 - שקריות. לא כל משפט מביע טענה. למשל המשפטים: "לך לעזאזל" או "מה נשמע?" אינם מביעים טענות.

הטיעון הוא קבוצת טענות אשר אחת מהן היא המסקנה והשאר הן ההקדמות. ההקדמות מתארות את ההנחות שממן אנו יוצאים ואילו המסקנה מוסקת מההנחות.

למרות שהשם "הקדמות" רומז למשהו שמקדים משהו אחר, לא תמיד ההקדמות מקדימות את המסקנה. לעתים בנוי הטיעון כך: (מסקנה) **כי** (הקדמות)

טיעון:	הקדמה 1	אפשר גם:	מסקנה (שיש ספק בקשר לקיומה).
	הקדמה 2, וכו'	כי:	הקדמה 1
			הקדמה 2, וכו'
לכן:	מסקנה (שיש ספק בקשר לקיומה).		

מטלה: זהה את הטיעון, ואת מרכיביו (ההקדמות והמסקנה) בכל אחד מהתרחישים שתוארו בשיעור הראשון.

להלן דוגמאות נוספות של טיעונים. זהה את ההקדמות והמסקנה בכל אחד מן הטיעונים. קבע על-פי הבנתך אם הטיעון הגיוני או לא. ורק אחר כך המשיך בקריאה.

מקובל לרשום את הקדמות הטיעון ואת המסקנה בשורות נפרדות, כאשר המסקנה מופיעה בשורה האחרונה ולפניה מלת ציון - כגון המלה "לכן".

א. ראובן גבוה משמעון;
לכן שמעון נמוך מראובן.
לטיעון זה הקדמה אחת ומסקנה אחת - **מהו?**

הטיעון הגיוני בתוקף משמעות המלים "גבוה" ו"נמוך". כלומר, אם משהו מסכים שראובן גבוה משמעון, הרי הוא חייב גם להסכים ששמעון נמוך מראובן - כי לא ייתכן שראובן גבוה משמעון ואילו שמעון איננו נמוך מראובן (באותו הזמן). זה לא הגיוני!

הבא דוגמאות דומות לדוגמה א' שבהן משתמשים ביחס וארוך-קצר, כבד-קל וכו'.

ב. מוט א' ארוך יותר ממוט ב';
מוט ב' ארוך יותר ממוט ג';
לכן מוט א' ארוך יותר ממוט ג'.

טיעון ב' הוא בעל שתי הקדמות - **מהן ההקדמות ומהי המסקנה?**
גם הטיעון הזה הגיוני; **אם מסכימים על אמיתותן של שתי ההקדמות חייבים להסכים שגם המסקנה אמיתית.**

שאלה: **מתי וכיצד ניתן להשתמש בטיעון ב' על מנת להשוות בין אורכי שני מוטות קבועים, המצויים בשני חדרים שונים כאשר ברשותך מוט שלישי נייד?**

הגיוניותו של טיעון ב' תלויה במשמעות המלה "ארוך". הביאו דוגמאות נוספות של טיעונים דומים. כלומר, טיעונים שבהם מופיעה מלת יחס כמו "ארוך יותר" וכבד יותר, מכוער יותר, טיבש יותר, עני יותר וכו'.

אם היינו מחליפים בטיעון ב' את צירוף המלים "ארוך יותר מ..." בצירוף "שונה בצבעו מ..." האם הטיעון היה נשאר הגיוני? לפני שתעין בתשובה המופיעה בהמשך, נסה לתת תשובה בעצמך.

ייתכן בהחלט שמוט א' שונה בצבעו ממוט ב' ומוט ב' שונה בצבעו ממוט ג' ואילו מוט א' אינו שונה בצבעו ממוט ג'. למשל: א' ו-ג' הם ירוקים, ואילו ב' הוא חום.
נסה למצוא דוגמאות נוספות שבהן טיעון ב' הופך ללא הגיוני כאשר מחליפים את המלים "ארוך יותר מ..." במלת יחס אחרת ואת שם העצם "מוט" בשם עצם אחר.

מה, למשל, אפשר להסיק מכך שרונן הוא חבר של גונן, וגונן הוא חבר של זלמן? או: יפה היא אמא של נאווה ונאווה היא אמא של חן?

הטיעון הבא הוא מסוג אחר:

ג. אין בן-אדם בעל זנב;
כל ישראלי הוא בן-אדם;
לכן אין ישראלי בעל זנב.

הגיוני או לא?

גם בטיעון זה, אם מסכימים על אמיתותן של שתי ההקדמות, המסקנה נובעת בהכרח. כלומר, לא ייתכן ששתי ההקדמות נכונות (אמיתיות) ואילו המסקנה אינה נכונה. אם יש ישראלי בעל זנב (כלומר, אם המסקנה היא שקרית), אז - או שיש בני-אדם בעלי זנב (ואז ההקדמה הראשונה אינה נכונה, דהיינו שקרית) או שלא כל הישראלים הם בני-אדם (ואז ההקדמה השנייה שקרית); אולם כיוון שהסכמנו על נכונות שתי ההקדמות, הרי אנו חייבים להסכים שבטיעון זה גם המסקנה נכונה (אמיתית).

אולם בעוד שטיעון מסוג של דוגמה ב' הוא הגיוני בתוקף משמעות המלים המופיעות בו, דהיינו - מלות יחס (ארוך יותר מ..., או עני יותר מ...), הרי **ההיגיון** של טיעון ג' אינו תלוי במשמעות המלים. אפשר להחליף את שמות העצם "בן-אדם" ו"ישראלי" בכל שם עצם אחר ואת התכונה "בעל זנב" בכל תכונה אחרת, וגם הטיעון החדש שיתקבל יהיה הגיוני. למשל, אם נחליף את שמות העצם "בן-אדם" ו"ישראלי" ב"כלי-רכב" ו"אופניים", ואת התכונה "בעל זנב" נחליף ב"בעל רגליים" נקבל את הטיעון הבא:

11. אין כלי-רכב בעל רגליים;
כל אופנוע הוא כלי רכב;
לכן אין אופנוע בעל רגליים.

האם טיעון זה הגיוני?

החלף את שמות העצם והתכונות בשמות אחרים. האם כל הטיעונים שיתקבלו אז יהיו הגיוניים?

מושגים והגדרות שהיכרנו בשיעור הזה:
טיעון

